

ВНУТРІШНІ ЧИННИКИ РОЗВИТКУ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ ОФІЦЕРІВ-КІНОЛОГІВ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті емпірично обґрунтовано внутрішні чинники розвитку психологічної готовності офіцерів-кінологів до професійної діяльності. Виокремлено мотиваційно-цільовий, діяльнісно-операційний, емоційно-вольовий і рефлексивно-контрольний компоненти психологічної готовності. На підставі факторного аналізу емпіричних показників проведеного дослідження визначено та проаналізовано три внутрішні чинники розвитку психологічної готовності офіцерів-кінологів до професійної діяльності: усвідомлення психологічної готовності до професійної діяльності, відповідальна суб'єктна позиція, здатність до самостійних дій і рішень.

Ключові слова: психологічна готовність офіцерів-кінологів до професійної діяльності, мотиваційно-цільова готовність, діяльнісно-операційна готовність, емоційно-вольова готовність, рефлексивно-контрольна готовність.

Постановка проблеми. Події останніх років показують, наскільки важливою є готовність військовослужбовців до роботи в екстремальних умовах, їх уміння успішно протистояти впливу різноманітних стресогенних чинників, зберігаючи при цьому високу працездатність. Підготовка військовослужбовців-кінологів до професійної діяльності є складовою частиною психологічного забезпечення і являє собою комплекс безперервно здійснюваних заходів щодо формування у військовослужбовців психологічних якостей, що забезпечують їх високу готовність виконувати службові завдання в будь-яких умовах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Психологічну готовність військовослужбовців у сучасних умовах вивчали І. Воробйова, Н. Каз'яніна, О. Колесніченко, Я. Мацегора, Н. Пенькова, І. Приходько, О. Тімченко й ін. Під психологічною готовністю до професійної діяльності вони розуміють складне цілісне утворення психіки людини, що інтегрує в собі низку психологічних феноменів, які знаходяться в тісному взаємозв'язку, мають складну динамічну структуру, між компонентами якої є функціональні зв'язки [1].

Проблемою підготовки кінологів в Україні займалися такі дослідники, як О. Богданюк, М. Герасимов, Є. Горбачов, С. Кубіцький, С. Серховець, О. Щербаков. Як зазначає С. Серховець, «розвиток і вдосконалення кінологічного забезпечення в системі правоохоронних органів України та завдання, що стоять перед офіцерами-правоохоронцями щодо боротьби з незаконною міграцією, незаконним обігом наркотиків, контрабандою зброї, вибухових речовин, бойових припасів, використання інспекторів-кінологів зі службовими собаками під час здійснення оперативно-службових і профілактичних завдань зумовлюють високі вимоги до їх професійної підготовки в цілому та

формування готовності до кінологічного забезпечення оперативно-службової діяльності зокрема» [2, с. 153]. О. Богданюк звертає увагу на наявність елементарних (базових) знань, умінь і навичок із біології, зоології та спеціальних кінологічних понять, здатність виконувати завдання з дресування собак [3].

Проте проблема чинників розвитку психологічної готовності до досить складної та відповідальної професійної діяльності, що об'єднує дві різні сфери (військову службу й роботу зі службовими собаками під час виконання складних і відповідальних завдань), не знайшла належного відображення в сучасних психологічних дослідженнях.

Мета статті – емпіричне вивчення й аналіз внутрішніх чинників розвитку психологічної готовності офіцерів-кінологів до професійної діяльності.

Виклад основного матеріалу. Психологічну готовність до професійної діяльності ми розглядаємо як стійке інтегративне утворення особистості в результаті відповідної професійної підготовки, яке охоплює низку компонентів, що відображають зміст і умови діяльності і є основою її успішного виконання.

На підставі опрацьованих джерел щодо структури психологічної готовності до діяльності й аналізу змісту самої діяльності офіцера-кінолога ми виокремили такі компоненти психологічної готовності до професійної діяльності офіцерів-кінологів: мотиваційно-цільовий, діяльнісно-операційний, емоційно-вольовий, рефлексивно-контрольний [3]. Саме вони, на нашу думку, найбільш точно відображають специфіку професійної діяльності військовослужбовців-кінологів.

Мотиваційно-цільовий компонент включає в себе мотиви, цілі, потреби, ціннісні установки та передбачає наявність інтересу до професійної діяльності. Фахівець-кінолог усвідомлює сутність кінологічної служби та специфіку роботи офіце-

ра-кінолога, проявляє до неї стійкий інтерес; має потребу у професійному вдосконаленні й особистісному зростанні.

Діяльнісно-операційний компонент характеризується знаннями про способи професійної діяльності, необхідні для проектування й здійснення професійних завдань у максимально короткий термін, про сукупність засобів і прийомів розведення, годування, вирощування та використання собак у збройних силах у мирний і військовий час. Кінолог повинен уміти дресирувати собак для виконання всіх можливих завдань: охорони, пошуку, порятунку. Фахівець повинен уміти правильно оцінювати актуальну ситуацію та проявляти ініціативу, гнучкість під час виконання поставлених завдань.

Емоційно-вольовий компонент психологічної готовності відображає емоційний стан, стресостійкість і вольові якості, що забезпечують успішний перебіг і результативність діяльності: цілеспрямованість (керування в роботі певною метою); самовладання й витримка (збереження самоконтролю в будь-якій ситуації); наполегливість (тривале збереження зусиль під час досягнення поставленої мети); рішучість (своєчасно приймати продумані рішення); самостійність (відносна незалежність від зовнішніх впливів).

Рефлексивно-контрольний компонент проявляється в умінні свідомо контролювати результати своєї діяльності й рівень власного розвитку, самостійно аналізувати свою професійну компетентність, оцінювати результати своєї діяльності, її ефективність і якість, а також причини невдач. Цей компонент є регулятором особистісних досягнень, а також стимулом до професійного зростання [3].

Емпіричне дослідження проводилося з майбутніми офіцерами-кінологами Державної прикордонної служби України, Національної поліції України, Національної гвардії України, Державної кримінально-виконавчої служби України та Державної фіскальної служби України під час проходження курсів підвищення кваліфікації. Сукупний обсяг вибірки – 100 осіб. Для ґрунтовного вивчення психологічної готовності офіцерів-кінологів було розроблено карту емпіричного дослідження (табл. 1).

Таким чином, комплексний підхід до підбору взаємодоповнювальних методик дозволив ґрунтовно дослідити емпіричні показники психологічної готовності офіцерів-кінологів до професійної діяльності.

Після проведення емпіричного дослідження з метою глибшого аналізу отриманих емпіричних даних, виявлення взаємозв'язків між показниками психологічної готовності та визначення найбільш істотних чинників її розвитку проведений факторний аналіз. Для обчислення показників факторного аналізу за критеріями нашого дослідження було використано комп'ютерну програму «SPSS STATISTICS 21», у результаті чого отримано трифакторну структуру (табл. 2).

Визначені фактори допускають певну інтерпретацію (рис. 1).

До першого фактора (F 1), який пояснює 25,837% загальної дисперсії з найбільшими навантаженнями, увійшла «діяльнісно-операційна готовність» (0,841), «емоційно-вольова готовність» (0,803), «рефлексивно-контрольна готовність» (0,774) і «мотиваційно-цільова готовність» (0,771).

Таблиця 1

Карта емпіричного дослідження психологічної готовності офіцерів-кінологів до професійної діяльності

Компоненти	Критерії	Показники	Діагностичні методики
Мотиваційно-цільовий	Професійна спрямованість	Осмисленість майбутніх професійних перспектив, спрямованість на військову професію, сформованість професійних цілей, любов до службових собак, бажання з ними працювати	Питальник вивчення професійної спрямованості Т. Дубовицької, анкета «Психологічна готовність офіцерів-кінологів до професійної діяльності»
Діяльнісно-операційний	Професійні знання та вміння	Знання способів професійної діяльності, уміння доглядати за службовими собаками, дресирувати й використовувати їх у мирний і військовий час, гнучкість мислення	Питальник вивчення ригідності – гнучкості мислення, анкета «Психологічна готовність офіцерів-кінологів до професійної діяльності»
Емоційно-вольовий	Стресостійкість	Цілеспрямованість, відповідальність, самовладання й витримка, наполегливість, ініціативність, самостійність	Методика вивчення локусу контролю Дж. Роттера, шкала сумлінності В. Мельникова й Л. Ямпольського; методика визначення нервово-психічної стійкості та ризику дезадаптації в стресі «Прогноз», анкета «Психологічна готовність офіцерів-кінологів до професійної діяльності»
Рефлексивно-контрольний	Рефлексивність	Адекватність самооцінки готовності до професійної діяльності, уміння аналізувати свої професійні дії, потреба в самовдосконаленні	Методика рефлексивності А. Карпова, анкета «Психологічна готовність офіцерів-кінологів до професійної діяльності»

Сам фактор має позитивний зміст і об'єднує всі компоненти психологічної готовності, проаналізовані за результатами анкетування, тобто відображає рівень самоусвідомлення та самоаналізу майбутніми кінологами необхідності психологічної готовності до професійної діяльності в єдності всіх компонентів. Тому він може бути умовно названий як **«усвідомлення психологічної готовності до професійної діяльності»** (рис. 1).

Другий фактор (F 2) пояснює 16,972% загальної дисперсії та представлений такими показниками, як «відповідальність» (0,729), «нестійкість до стресу» (-0,683), «професійна спрямованість» (0,682) та «інтернальність» (0,453) (табл. 1). Важливо зазначити, що показник «нестійкість до стресу» взятий із від'ємним знаком. Цей фактор може інтерпретуватися як **«відповідальна суб'єктна позиція»** (рис. 1). Це такі стрижневі параметри, як внутрішня мотивація, осмислене бажання працювати за обраним фахом, відповідальність у виконанні своїх професійних завдань, здатність переносити сильні стресові навантаження в екстремальних умовах і самостійно й адекватно аналізувати свої помилки й

невдачі в реалізації складних завдань, спираючись на свої власні ресурси. Саме в цьому факторі, на нашу думку, відображені в кристалізованому вигляді найбільш значущі стрижневі властивості особистості, що зумовлюють готовність до професійної діяльності.

Кореляційний аналіз за Б. Пірсоном дозволив установити високий взаємозв'язок між показником «відповідальність» і показниками «професійна спрямованість» ($r = 0,283$), «нестійкість до стресу» ($r = -0,308$) на рівні статистичної значущості $p \leq 0,01$ і на рівні статистичної значущості $p \leq 0,05$ між показником «відповідальність» і показником «інтернальність» ($r = 0,210$). При цьому прослідковується також тісний зв'язок між показниками «професійна спрямованість» і «нестійкість до стресу» ($r = -0,245$) на рівні статистичної значущості $p \leq 0,01$

У **третьому факторі (F 3)** із часткою внеску в загальну дисперсію вибірки 16,273% істотне навантаження несуть показники «рефлексивність» (0,844), «ригідність» (-0,763), «інтернальність» (0,566) (табл. 2). У цьому факторі на позитивному полюсі знаходяться показники «рефлексивність» та «інтернальність», а на негативному – «ригідність».

Таблиця 2

Факторні навантаження змінних психологічної готовності

Змінні психологічної готовності	Факторні навантаження		
	Factor 1	Factor 2	Factor 3
Діяльнісно-операційна	,841	-,104	,030
Емоційно-вольова	,803	,089	,010
Рефлексивно-контрольна	,774	,024	-,049
Мотиваційно-цільова	,771	,038	-,080
Відповідальність	,084	,729	,013
Нестійкість до стресу	,110	-,683	,040
Проф. спрямованість	,056	,682	-,035
Рефлексивність	,112	,042	,844
Ригідність	,000	-,149	-,763
Інтернальність	,052	,435	,566

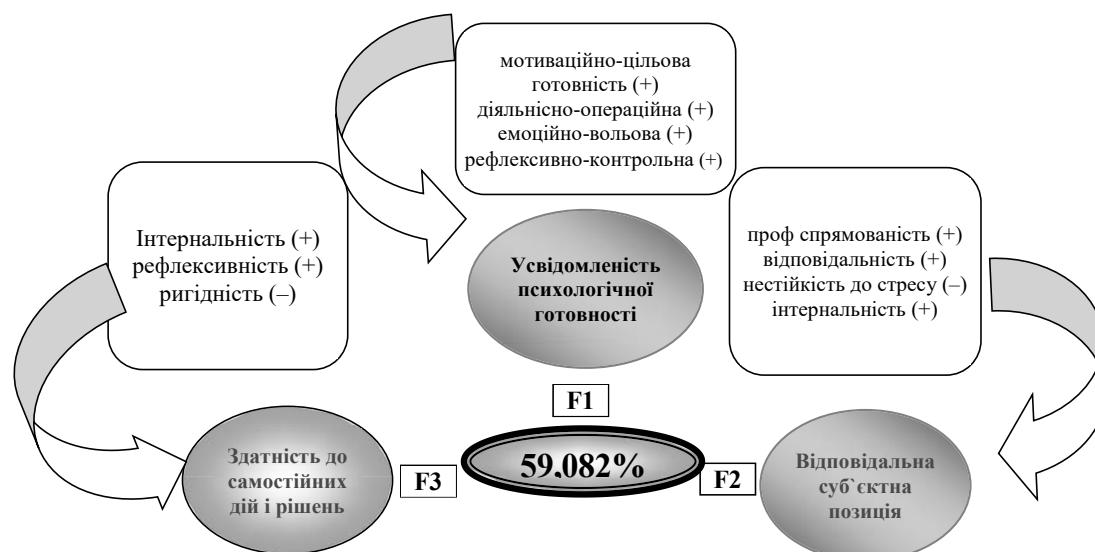

Рис. 1. Факторна структура емпіричних показників психологічної готовності офіцерів-кінологів до професійної діяльності

Цей фактор може бути позначений як «**здатність до самостійних дій і рішень**» (рис. 1).

Означена факторна структура відображає тісну кореляцію між уміннями усвідомлено й адекватно аналізувати свою діяльність, визначати значущі зовнішні й внутрішні умови для досягнення поставленої цілі, контролювати та корегувати власну поведінку.

Найбільш значуща кореляція (при $p \leq 0,01$) виявлена між показниками «інтернальність» і «рефлексивність» ($r = 0,323$) і «рефлексивність» і «ригідність» ($r = -0,456$). Таким чином, можна стверджувати, що окреслені властивості перебувають у тісному взаємозв'язку й визначають здатність особистості приймати виважені й водночас мобільні рішення на підставі адекватного врахування всіх складних внутрішніх і зовнішніх чинників.

Виокремлені нами фактори («Усвідомлення психологічної готовності до професійної діяльності» (із часткою внеску 25,837% у загальну дисперсію), «Відповідальна суб'єктна позиція» (16,972% загальної дисперсії) та «Здатність до самостійних дій і рішень» (16,273% загальної дисперсії) загалом покривають 59,082% загальної дисперсії всієї вибірки.

Висновки. Таким чином, процедура факторного аналізу дала змогу об'єднати показники психологічної готовності офіцерів-кінологів до професійної діяльності в три найбільш інформативні фактори, котрі істотним чином визначають розвиток психологічної готовності до професійної діяльності загалом. Власне факторний аналіз дозволив визначити такі три найбільш істотні внутрішні чинники, як усвідомлення психологічної готовності до професійної діяльності, відповідальна суб'єктна

позиція та здатність до самостійних дій і рішень. Фактор «Усвідомлення психологічної готовності до професійної діяльності» об'єднує всі компоненти психологічної готовності. Фактор «Відповідальна суб'єктна позиція» представлений такими показниками, як відповідальність, стійкість до стресу, професійна спрямованість та інтернальність. У факторі «Здатність до самостійних дій і рішень» істотне навантаження несуть показники «рефлексивність», «гнучкість мислення», «інтернальність».

Перспективи подальших досліджень ми вбачаємо в розробленні й апробації психологічного забезпечення розвитку психологічної готовності офіцерів-кінологів до професійної діяльності з урахуванням виокремлених чинників.

Література:

1. Богданюк О. Про стан готовності майбутніх прикордонників до роботи кінологами. Національна академія Державної прикордонної служби України ім. Б. Хмельницького. URL: http://www.rusnauka.com/NPM_2006/Pedagogica/2_bogdanjuk.doc.htm (дата звернення: 30.03.2018).
2. Потапчук Є., Лазоренко О. Критерії, показники та рівні психологічної готовності персоналу прикордонних підрозділів до дій в екстремальних умовах. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 12 : Психологічні науки. 2013. Вип. 41. С. 71–78.
3. Софіян Д. Емпіричні показники психологічної готовності офіцерів-кінологів до професійної діяльності. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Психологічні науки» випуск 3, том 2.

Софіян Д. В. Внутренние факторы развития психологической готовности офицеров-кинологов к профессиональной деятельности

В статье эмпирически обоснованы внутренние факторы развития психологической готовности офицеров-кинологов к профессиональной деятельности. Выделены мотивационно-целевой, деятельностно-операциональный, эмоционально-волевой и рефлексивно-контрольный компоненты психологической готовности. На основании факторного анализа эмпирических показателей проведенного исследования выделено и проанализировано три внутренних фактора развития психологической готовности офицеров-кинологов к профессиональной деятельности: осознание психологической готовности к профессиональной деятельности, ответственная субъектная позиция и способность к самостоятельным действиям и решениям.

Ключевые слова: психологическая готовность офицеров-кинологов к профессиональной деятельности, мотивационно-целевая готовность, деятельностно-операциональная готовность, эмоционально-волевая готовность, рефлексивно-контрольная готовность.

Sofian D. V. Internal Factors of Development of Psychological Readiness of Cynologist Officers for Professional Activities

The article empirically substantiates the internal factors of psychological readiness of cynologist officers for professional activities. The motivational and purposive, active and operational, emotional and volitional, reflexive and control components of psychological readiness are outlined. Three internal factors of psychological readiness of cynologist officers for professional activities were identified and analysed on the basis of factor analysis of the empirical indicators of the conducted research. They are awareness of psychological readiness for professional activities, a responsible subjective position, the ability to act independently and to make decisions.

Key words: psychological readiness of cynologist officers for professional activities, motivational and purposive readiness, active and operational readiness, emotional and volitional readiness, reflexive and control readiness.